

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1948

Ε.Τ.Ε.Μ.Ε.Τ.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Στην αποστολή Κολώνα

*- Τ' ανάστημά σου τό τρανό και τής χοντρές κοκκάλες
θαμάζω, καθώς κοιτάσαι ξαπλωτάριά μου
Μέσ' από μεγάλη εκτίμηση α' να τίς ε' ορθές τίς άλλες,
αγαπεί ούτως ή άλλως, γιατί κανείς ναν' ούτω γέμει
νικητή, σωστό τί μέτρο λα να δειξεί τίς μόνες.*

25 Μαγιου 1914 Γκι. Βλαχογιάννης

Αυτόγραφο του Βλαχογιάννη

Στην πεσμένη Κολώνα

Τ' ανάστημά σου τό τρανό και τής χοντρές κοκκάλες
θαμάζω, καθώς κοιτάσαι ξαπλωτάριά μου.
Μά πειό μεγάλη φαίνεσαι από τής ορθές τής άλλες,
παλιές συντροφισσες, γιατί κανείς πριν πάση χάμου
νακρός, σωστό τό μέτρο του να δείξω δά μπορεί.

25 Μαγιου 1914

ΓΙΑΝ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

“Οποιος έβλεπε τὸ Γιάννη Βλαχογιάννη γερασμένο, τὸς τελευταίους μῆνες τῆς ζωῆς του, μὲ τὸ χλωμὸ ἐξαυλωμένο ἀπὸ τὴν ἀδυναμία πρόσωπό του, εἶτανε δύσκολο νὰ τονὲ φανταστῆ νεώτερο, μὲ τὴ μεγάλη τετραγωνικὴ του κεφάλαι καὶ τὰ ὀλοστρόγυλα ἐκφραστικὰ του μάτια. Ἀνάμεσα στοὺς λογοτέχνες τῆς σειρᾶς του, τὸ Χατζόπουλο, τὸν Πορφύρα, τὸ Γρυπάρη, τὸ Μαλακάση, εἶταν ὁ πιὸ ρωμαλέος, ὁ πιὸ γερός καὶ ὁ πιὸ ἰδιόρρυθμος. Στοιχίῳ τῆς Δεξαμενῆς τὰ παλιότερα χρόνια, ἀδερφοπιτὸς τοῦ Παπαδιαμάντη, ἐργατικὸς ὅσο παίρνει, συντηροῦσε βαθιά του ἕνα περίεργο κράμα δυσπιστίας πρὸς ὄλους, καλοθέλητης ἀγαθότητος καὶ ὠμῆς εἰλικρίνειας. Λογὰς, φωνακλὰς στὶς ὥρες καὶ στοὺς θυμοὺς του, παρουσιάζοταν, μὲ τὸ δίκιο του, τίς πιὸ πολλές φορές σὰν ἀδικημένος καὶ παραγνωρισμένος. Ἡ φυσικὴ του περηφάνια καὶ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἐμπόδιζε τίς κολακεῖες, τὰ παρασκήνια καὶ τὰ ξεσκονίσματα τῶν κατὰ καιροὺς ἐπίσημων καὶ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ ὑποτάσσεται, νὰ προσκυνᾷ, ἢ ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε, νὰ σκύβει νὰ φιλεῖ χέρι.

Ὁ Χατζόπουλος τὸν φώναζε χαρακτηριστικὰ «κραβαρίτη πὸν πρόδωσε τὴν παράδοση τῆς ζητιανιάς». Γιατὶ ὁ Χατζόπουλος χανότανε γιὰ νὰ τοῦ παίξει φάρσες καὶ μάλιστα στὸν καιρὸ τῆς «Τέχνης» (1898) πὸν ὁ «Βλαχογιάννος», ὅπως τὸν ἔκραζε, δὲν εἶχε ἀκόμα μπεῖ στὰ μυστήρια τῆς πρωτευουσιάνικης ζωῆς. Ἀπὸ τὸν Ἐπαχτο τῆς Ρουμέλης εἶχ' ἔρθει νὰ σπουδάσει φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο, μὰ κοροϊδεύοντας τοὺς σκολαστικὸς μεγαλοδασκάλους δὲν προχώρησε ποτὲ στὸ νὰ ζητήσῃ νὰ πάρῃ δίπλωμα. Σπούδασε μοναχὸς του μέσα στὸ σκολειὸ τῆς ἐξαιρετικῆς του ἰδιοφυΐας. Θρεμμένος μὲ τίς συνήθειες τοῦ τόπου του καὶ τῆς σουλιώτικης γενιάς του, νοσταλγώντας καὶ περιγράφοντας τὴν ἀπλή, ἀγνή καὶ πατροπαράδοτη ἐπαρχιακὴ ζωὴ, ἔδωσε στὴ λογοτεχνία μας σελίδες ζωντανίας καὶ ἀλήθειας πὸν μὲ τὸ ὕφος τους τὸ ἰδιότυπο σφραγίζουν τὴν προσωπικότητά του.

Ὁ Βλαχογιάννης πρωτοφάνηκε στὰ γράμματα τὴν ἐποχὴ πὸν ξανάνθιζε ἡ δημοτικὴ μας ὡς γλώσσα φιλολογικὴ, ὁ Ψυχάρης μὲ τὸ «Ταξίδι» εἶχε ἀναταράξει τὰ νερά, ὁ Δροσίνης μὲ τὴν «Ἐστία» βοηθοῦσε σημαντικὰ, ὁ Παλαμάς εἶχε ἀφίσει τοὺς δισταγμοὺς του καὶ ἀπλώνε τὰ ποιητικὰ του φτερά στοὺς φιλοσοφημένους στίχους τῶν «Ματιῶν τῆς ψυχῆς μου». Ἡ λογοτεχνία γενικὰ προσπαθοῦσε νὰ ζωντανέψῃ τὴ σύγχρονη παράδοση παίρνοντας τὰ θέματά της μέσα ἀπὸ τὴν ἀπλή λαϊκὴ ψυχὴ, ζητώντας νὰ ζω-

γραφίσει τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἔθιμα τῆς χωριάτικης ἀπέριττης καὶ ἀνεπιτήδευτης ζωῆς. Ὁ Κρυστάλης μὲ τοὺς στίχους καὶ τὰ πεζογραφήματά του, εἶχε σταθεῖ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος αὐτῆς τῆς διάθεσης.

Στὰ 1893 τυπώνει ὁ Βλαχογιάννης τὸ πρῶτο του βιβλίον «Ἱστορίες τοῦ Γιάννου Ἐπαχτίτη», ὅπου μέσα σ' ἐξήντα σελίδες ξετυλίγει μὲ τὸ πρωτόγονο, τὸ παραμυθένιο, τὸ ἀπλὸ μαζὶ καὶ τόσο περίτεχνο ὕφος του, τρία ἀφηγήματα, πὸν τὰ χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος «Σουλιώτικες Ἱστορίες», μὰ δὲν εἶναι παρὰ περιγραφές συνθετικὲς καὶ εἰκόνας παράλληλες παρμένες ἀπὸ τὴν παιδιὰτικὴ ρομελιώτικὴ ζωὴ του. Μὰ ποιά δύναμη, τί ἀλήθεια, τί δροσιά, ποιά χάρη σημαδεύουν τίς ἀπλὲς αὐτῆς Ἱστορίες! Μὲ ἀδρά χρώματα παρουσιάζει ἕναν ὀλόκληρον κόσμον τόσο λαγαρό καὶ ἀτόφιο, πὸν νομίζεις πὸς ἀκοὺς πραγματικὰ τὸ βαθὺ ζωντανὸ παλμό του. Σπάνια στὴν Ἰσα μὲ τότε νεοελληνικὴ πεζογραφία, καὶ ἀκόμα κατόπι στὸν ἴδιο συγγραφέα, θ' ἀπαντήσουμε σελίδες τέτοιας αὐτόχυτης δράσης καὶ ψυχικῆς ἀρμονίας. Καὶ εἶναι κρίμα πὸν τὸ πρῶτον αὐτὸ βιβλίον τοῦ Βλαχογιάννη μὲ τὴν τόσο ξέχειλη πρωτοτυπία του δὲν προσέχτηκε, καθὼς ἔπρεπε, ὡς τώρα, κ' εἰμὲν ἀγνοημένες οἱ πολύχρωμες περιγραφές του βγαλμένες μέσα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ πλάση καὶ ψυχὴ, εἰμὲν ξένες ἀπὸ τὰ κάθε εἶδους διδαχτικὰ καὶ ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Στὸν «Ξενητεμό» ξανοίγουμε τὴν πονεμένη λαχτάραι τῆς κρίσιμης ἐκείνης ὥρας πὸν τὸ παιδί φεύγει πρώτη φορά ἀπὸ τὸ πατρικὸν του χωριὸν καὶ σπίτι, μακραίνει ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τῶν δικῶν του καὶ πάει νὰ βρεῖ τὴν τύχη του στὴ μαύρη ξενητεία, σπαραγμὸς ἄφαντος στὰ γονικὰ πὸν τὸ χωρίζονται καὶ τὸ χάνουν, μὰ γεμάτος ἐλπίδες γιὰ τὴ μελλούμενη προκοπή. Στὴ «Θειακούλα» ἀπαντοῦμε ὀλη τὴ σκληρὴ ἐρήμωση πὸν φέρνουν τὰ χρόνια καὶ τὰ γερατιά, τὴν ἀπάγο-ἤτευση ἀπὸ τὸ βαρετὸν πέρασμα τοῦ καιροῦ, τὴ μαύρη μοίρα τοῦ ἀνθρώπου δταν δὲ βρίσκεται κανεὶς γύρω του νὰ τοῦ φροντίσει τὴ χαμοζωὴ καὶ τοῦ γλυκάνει τὴ στερνὴ του ὥρα καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ τὴ δυναστεμένη ἀγωνία καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴ ζωὴ πὸν συντροφεύει πάντα τὸ ἀνθρώπινον πλάσμα στὴ δυστυχία ἀκόμα καὶ στὴ σφοδρά.

Τὰ «Κουδούνια» εἶναι μιὰ τσοπάνικὴ ζωγραφία, χαριτωμένη στὴν ἀπλότητά της. Δυὸ ἀδερφωμένοι πιστικοὶ ἀποφασίζουν ν' ἀφίσουν γιὰ μιὰ μέρα καθέναις τὴν στάνη του καὶ νὰ ροβολίσουνε μαζὶ στὸ βλάχικον πανηγύρι στὴ χώρα κάτω, νὰ κλέψουν κουδούνια γιὰ τὰ πρόβατα καὶ τὰ γίδαια τους.

άφοῦ δὲν ἔχουν τὸν τρόπο νὰ τ' ἀγοράσουν. Καὶ τὸ καταφέρνουν μιά χαρὰ μὲ τὴν πονηριά τους καὶ μὲ τὴ δεξιότητα ποὺ τοὺς χαρίζει ὁ φλογερὸς πόθος καὶ ἡ γρηγοράδα τῶν ποδιῶν τους. Ἡ ζωηρότητα τῆς περιγραφῆς φτάνει σὲ ἀσύγκριτο βαθμὸ ἐκεῖ ποὺ ξετυλίγεται τὸ συχνὸ δόσιμο καὶ πάρισμο τοῦ κόσμου στὸ πανηγύρι, τὸ ξεκούφωμα γύρω ἀπὸ τοὺς κουδουνάδες, τὴν ὥρὰ ποὺ ζυγώνουν γιὰ νὰ φερμάρουν οἱ δυὸ πιστικοί.

«Ἀπάνου σὲ στρώματα ἢ σὲ σακιά, χυμένα σ' ἀμέτρητους σωρούς, μικροὺς, μεγάλους στημένους στὴ γραμμὴ, τὰ εἶχαν ὅλα μαζί τὰ κουδούνια, ἢ χωριστὰ τὰ μικρά, χωριστὰ τὰ μεγάλα μὲ τὴν τάξη τὰ εἶχαν βαλμένα, ἀραδιασμένα καταῆς, ἢ ἀπὸ ξύλα μὲ σύρμα, μὲ σκοινὶ κρεμασμένα. Κάθε λογὶς κουδούνια, κάθε τιμῆς, κάθε τόπου. Ὅλα ὁμορφα, καινούρια, γιαλιστερά κουδούνια, ἀγάπες σ' ὄλους τοὺς πιστικούς, χαρὲς στὴ σιάνη. Κουδούνια σαλωνίτικα, ζακυθινά, κουδούνια ἀπ' τὰ Γιάνινα, ἀπ' τὸ Καρπενησί. Κουδούνια χάλκινα, κουδούνια μπρούτζινα, σιδερένια. Κουδούνια χοντρά, κουδούνια λιανά, βαριά, ἀλαφρά, μικρά, μεγάλα, μεσακά κουδούνια. Κουδούνια στενά, πλατιά, στρογγυλά, κουδούνια μακρουλά στραβά, πλακωτὰ κουδούνια. Διπλὰ κουδούνια, μονά, μὲ δυὸ αὐτιά, μὲ δυὸ γλώσσες. Βαθιά κουδούνια, ξερά, ψιλὰ, βραχνὰ, θλιβερά κουδούνια. Κουδούνια δυάρικα, κουδούνια τριάρικα, κουδούνια πεντάρικα, δεκάρικα κουδούνια. Κου-

δούνια γιὰ τὰ πρόβατα, κουδούνια γιὰ τὰ γίδια, κουδούνια καὶ γιὰ τ' ἄλογα, γιὰ τὰ μουλάρια... Κ' εἶταν χίλιω φωνῶν καὶ χίλιων ἤχων βρόντοι στὸν ἴδιο καιρὸ καὶ στὸν ἴδιον τόπο. Μικροί, μεγάλοι βρόντοι, ψιλοί, χοντροί, μέτριοι βρόντοι. Βαθοὶ βρόντοι, ξεροί, βραχνοί, γλυκοί, θλιβεροί, μαλακοὶ βρόντοι. Διπλοὶ βρόντοι, μονοί, μισόγονοι, δίγονοι βρόντοι. Γκούρ, γκούρ, γκούρ, γκούκ-γκούκ, ἔβαζαν βραχνὰ κι ἀργὰ τὰ χοντροτρόκανα μὲ φωνὴ δυνατὴ, βαθειά, ποὺ πλάκωνε τὶς φωνὲς τὶς ἄλλες. Μπίμ, μπίμ, μπίμ, μπίκ, μπίκ, γλήγορα ἔκαναν τὰ πλιὸ μικρά. Λάγκ, λάγκ, λάγκ, ντάν - ντάν, ἔσκουζαν τὰ χοντρόκυπρα μὲ φωνὴ τρανὴ, σάν καμπάνες. Γλάν, γλάν - γλάν, τάγκ, τάγκ, ἔκαναν σιγότερα τὰ πλιὸ μικρά. Τράκ, τράκ, τράκα - τράκ, ἔκαναν τὰ ξερά τσοκάνια. Ράγκ, ράγκ, ράγκα - ράγκ, ἔκαναν καὶ τὰ πλακωτὰ κύπρα. Γούρ, γούρ - γούρ, γούρ, γούρ, ἔκαναν θλιβερά, γοργὰ τὰ μικρούλια τροκάνια. Ντίν, ντίν - ντίν, ντίν, ντίν, ἔκαναν μὲ παράπονο καὶ τὰ κυπρέλια».

Τέτοια ζωντάνια δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ χαρακτηρίσει καὶ τὴ σβήσει σάν ἠθογραφία ξερὴ, ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς ἄνοστες καὶ συνηθισμένες ποὺ γέμισε ὑστερότερα λογὶς φυλλάδες μόδα ξεθωριασμένη.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς σὲ μιά περίοδο τῆς λογοτεχνικῆς τοῦ ἐργασίας ὁ Βλαχογιάννης, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἠθο-

Ὁ Βλαχογιάννης, συγγραφέας τοῦ «Πετεινοῦ».

(Σκίτσο Ε. Παπαδημητρίου)

γραφίας, ζήτησε άλλους προσανατολισμούς και απλώθηκε σε πρόζα λυρικής ψυχολογίας αγγίζοντας την περιοχή του συμβολισμού. Μά εκεί σά νάχανε τους γνώριμους δικούς του δρόμους και της μόρεσής του τά σημάδια, δέν ξμεινε πολύ. Ξαναγύρισε νοσταλγικά στά χλοερά του ήλιόλουστα πνευματικά ξάγναντα, κ' έδειξε πάλι την ξεχωριστή επίδοση της άφηγηματικής του χάρης, στον κύκλο μέσα της έλκυστικής άπλης κοινωνίας, του μικρού κόσμου, που τόσο εύτυχισμένα σχεδίασε από τό πρώτο του βιβλίο. Έτσι στά 1915 τυπώνει μιά νουβέλα, τον «Πτεινό». Ξεχωρίζω τό έργο τουτό, άπ' όλα τ' άλλα του δημιουργήματα, γιατί, σαν αντιπροσωπευτικό που είναι, παρασταίνει με τον έκφραστικότερο τρόπο τή μέθοδο της έμπνευσης και τή γεωμετρική τεχνική που πλέκει τήν δλη διήγησή του. Ο «Πτείνος», άν κι αυτό κομάτι ήθογραφικό, δέν παρουσιάζει τήν ξεραίλα βαρετής και μονότονης ζωγραφιάς. Στο βάθος του φαντάζει με ζωηρά χρώματα ψυχολογική ανάλυση του χαρακτήρα ένός περίεργου κοριτσιού. Ο τύπος της Μοσκούλας με τήν ξέθαρη άθωοσύνη της, με τήν όρμητική της ειλικρίνεια, με τήν άγαθή άνοιχτοκαρδιά της, με τό βαθύ, λεπτό, εύγενικό και λαγαρισμένο αίσημά της, σμιλεμένος με αξιόλογη καλλιτεχνική φροντίδα, φεύγει από τά συνηθισμένα, ύψώνεται σαν κάτι άληθινό μαζί και φανταστικό, όμως σπαρταριστό και ζωντανό, και μάς φέρνει ένα ζωογόνο άέρα της έπαρχιώτικης ζωής. Δίχως δραματικά έπεισόδια, μά με τή γαλήνη της άφήγησης άπλης Ιστορίας, κατορθώνει και μάς δίνει ό συγγραφέας τή στιγμή που θα συγκινήσει, τή στάλα που θα μεθήσει. Συγκρατημένος, στρωτός και περίτεχνος ό λόγος, πλουτισμένος με τά μοσκόβολα άνθη της δημοτικής μας, φερμένα θα έλεγε κανείς, όλόδια από τό πλούσιο περιβόλι της, του λαού τό στόμα. Τό ύφος άδρό. Η τέχνη του ένας νατουραλισμός εύγενισμένος από λυρική άντιφεγγιά που περεχύνει όλο τό διήγημα.

Μά εκεί που στάθηκε δεινός και μοναδικός ήταν ή Ιστοριοδιφική του εργασία. Ο Βλαχογιάννης μεταχειρίστηκε τήν έπιστημονική μέθοδο και δημιούργησε μιά ξεχωριστή έρευνητική παράδοση στηριγμένη στην άπόδειξη και τήν άκριβολογία. Άν και άλλοι προσπαθήσανε, μά κανένας δέν μπήκε με τόση πληρότητα στο νόημα και στά γεγονότα του καιρού της επανάστασης του 1821 και κανένας άλλος δέν μόρεσε να σιμώσει κ' έξηγήσει με τόση δεξιότητα τά λογίς Ιστορικά ζητήματα και προβλήματα. Λές και γνώριζε προσωπικά τους σημαντικούς χιλίάρχους και στρατηγούς της επανάστασης και πώς έζησε μαζί τους μέσα στη βοή του άγώνα. Τόσο είχε ζωντανέψει στο πνεύμα και στην ψυχή του όλόκληρη τήν εποχή εκείνη...

Στά «Μεγάλα χρόνια» έκλεισε όλο τό θαυμασμό του για τους άνθρώπους και τά περιστατικά που έπλεξαν τήν έποποιία της άνάστασης του γένους. Τραβηγμένος στη φοβερή καθημερινή του άδιάκοπη εργασία, βυθισμένος σε σωρούς και δγκους από διάφορα σημειώματα, έρανίσματα και άλλα βοηθήματα, δέν του ξμειναν ώρες για να ξεκουράζεται σε συνάναστροφή στενών φίλων. Καθώς ήταν και πολύ ταχτικός στη συγγραφική του έτοιμασία, δέν έπιθυμούσε να του άνακατέβουν τά χαρτιά του ξένα χέρια και για τουτό πολύν καιρό ξμεινε χωρίς συνεργάτη που θα μόρουσε να του βοηθήσει και άνακουφίσει τό μόχθο τέτοιου είδους εργασίας. Έρευνητής άκούραστος, λαογράφος με γνώση, έτρεχε και ζητούσε παντού παλιά χειρόγραφα και γραφτά μνημεία και πολλές φορές πολύτιμα Ιστορικά άρχεία τά έβρισκε σε μπακάλικα ή καρτσάκια του δρόμου, που τά μεταχειρίζονταν χαρτί για περιτύλιγμα. Έτσι συγκέντρωσε έξόν άπ' αυτά και άλλα σπάνια βιβλία περασμένων χρόνων, χαλκογραφίες και ξυλογραφίες παλιές, Ιστορικά έγγραφα σημαντικής άξίας, σχεδιαγράμματα και χάρτες.

* *

Μιά από τις σπουδαιότερες εργασίες του, που φανερώνει τήν καταπληχτική συνθετική δύναμη του Βλαχογιάννη, είναι ή περίφημη μελέτη του για τους «Κλέφτες του Μοριά» (1935), που όπως ό ίδιος έξομολογείται του κόστισε άκούραστη και άδιάκοπη πολλών χρόνων έρευνα κι άνασκαφή άμέτρητων Ιστορικών πηγών. Έτσι μόρεσε να ξεδιαλύσει μέσα από παραδομένη ψευτιά ή προμελετημένη πλαστογραφία τις άντικειμενικές εκείνες άλήθειες για διάφορα Ιστορικά ζητήματα του καιρού της Τουρκοκρατίας, που ως τώρα ήτανε θαμένες κάτω από τοπική πρόληψη, σκόπιμη πατριδολογία και πλάνη άποχαλινωμένη. Οι κατηγορίες του για δσους νομίσανε τήν Ιστορία έρημο χωράφι και μπήκανε να βλαστολογήσουν, είναι συντριπτικές κ' έρχονται άπανωτά ή μιά στην άλλη με όρμητικό τρόπο και πρωτόφαντη παραφορά του λόγου. Γιατί ό Βλαχογιάννης είχε επίγνωση πώς έδωσε τό χυμό της ζωής του σε μιά τέτοια ξεκαθαριστική εργασία, για να συμαζέψει τό χρήσιμο ύλικό και να γκρεμίσει ένα φανταστικό παλάτι διαβολής και άπάτης.

Βλέπει στην πολύχρονη ως τώρα συγκέντρωση λογίς-λογίς δημοτικών τραγουδιών από λαογράφους είτε άκατάρτιστους, είτε άσυνείδητους, να όρθώνεται ή παραχάραξη, τό διόρθωμα και τό παραγέμισμα, που τά πλαστογραφεί και τά νοθεύει, άλλοτε με σκοπό να τά όμορφήνουν τάχα, κάποτε να στηρίξουν σ' αυτά μαρτυρίες Ιστορικές και άλλοτε από ζήλο λαογραφικό μαζί και τοπικό. Και τουτό άρχισε από τά

παλιότερα χρόνια, από την πρώτη ακόμα συστηματική συλλογή λαϊκών τραγουδιών, εκείνη του Φωριέλ. Γιατί ο Φωριέλ είχε μαζέψει το ύλικό πιστά, όπως έφτασε χειρόγραφο στα χέρια του. Μά μπήκε τότε στη μέση ο πόθος του έξευγενισμού, κατά τη μέθοδο του Κοραή. Ο Βλαχογιάννης είχε την ιδέα πως αυτός θα ήταν ο παρακινήτης και βοηθός του Φωριέλ οι Έλληνες σπουδαστές που ζούσανε στην Εύρωπη. Και καθώς ο Κοραής δεν τύπωνε πιστά το γλωσσικό και το λαογραφικό ύλικό της κοινής γλώσσας, έτσι και οι μαθητές του δε φυλάξανε πιστά τη γλώσσα στο τυπικό της και το φωνητικό, μά και στίχους δλάκερους χαλούσανε για νά δείξουνε στους ξένους πιο εύγενική τη «χυδαία» γλώσσα και κατά τη δασκαλική τους γνώμη νά όμορφήνουν τά τραγούδια για σκοπό πατριωτικό. Για τούτο ο Βλαχογιάννης συμπεραίνει πως παραμορφώσανε τά ιερά εκείνα απομεινάρια της πλαστικής δημιουργίας του λαού, κι άσκημισμένα στην άγνη τους δψη, από τη σκολαστική μουντζούρα τά παραδώσανε στο κοινό.

Μά πως θα γνωρίσουμε τó γνήσιο λαϊκό τραγούδι; Για τó σκοπό αυτό ο Βλαχογιάννης έχει διατυπώσει όλόκληρη θεωρία, που πλατιά την ξετυλίγει σε πολλές σελίδες της παραστατικής και σημαντικής του αυτής μελέτης. Τó άμόλευτο από τó λογιώτατο ιστορικό τραγούδι γνωρίζεται στην ούσία του από την πηγαία του έμπνευση, την άγνη του ιδέα, την ξάστερη διατύπωση. Ύστερα γνωρίζεται από τó θέμα του που πρέπει νά είναι περιορισμένο πολεμικό ή ήρωϊκό περιστατικό έπεισοδιακό και όχι άγνάντεμα συνολικό ενός πολέμου ή μιás δλάκερης ήρωϊκής ζωής. Άκόμα τó γνήσιο δημοτικό τραγούδι είναι άντικειμενικό, τó προσωπικό αίστημα του τραγουδιστή δε φαίνεται πουθενά, και τó ύφος είναι άπλό, λιτό, κλασικό, τά νοήματα ταιριασμένα με τó λαϊκό χαρακτήρα και τó σύνολο σύντομο, γοργό, μ' έκφραστική όμως ποικιλία. Μά πάνου άπ' όλα αυτά τά γνωρίσματα και πέρα από τή μορφή και τήν ούσία είναι ó άέρας ó έλαφρός εκείνος και άπιαστος που άποτελεί τήν ίδια τήν ψυχή του τραγουδιού.

Με τέτοια κριτήρια ó Βλαχογιάννης έλέγχει διάφορα τραγούδια που περάσανε ως τώρα για γνήσια λαϊκά και μπήκανε σ' έπίσημες συλλογές και διδαχτικά βιβλία καθώς εκείνο τó: «Μάνα σου λέω δέν μπορώ τους Τούρκους νά δουλεύω» κλπ. Μπορεί και διακρίνει τις περιττολογίες της προσωπικής ποίησης με τις νοσταλγίες της για ζωή των βουνών και άλλες ρομαντικές τρυφερότητες ή γλυκανάλατους ψευτοαισθηματικούς άποχαιρετισμούς, που δέν μπορεί νά τους ξέρει ποτέ τó Κλεφτόπουλο. Χαρακτηρίζει έτσι ó Βλαχογιάννης για πατριωτική παλάβρα τó περίφημο του Ραγκαβή

«Μαύρη είν' ή νύχτα στά βουνά», σημειώνοντας πως ó ποιητής χωρίζει με τρόπο περίεργο τ' άτμοσφαιρικά φαινόμενα: «μαύρη είν' ή νύχτα στά βουνά» (ένώ στους κάμπους είναι πιο μαύρη), «στους βράχους πέφτει χιόνι» (σαν νά μην πέφτει χιόνι κι άλλου) κι άνάμεσα σ' αυτό τó χωρισμό των φαινομένων ó Κλέφτης—δειλός βέβαια και τρομασμένος από τήν όργη της φύσης—«κι ó Κλέφτης ξεσπαθώνει» (τρεις φορές!). Ο ποιητής δηλαδή τόν παρασταίνει πιο άναντρο κι από τις γυναίκες που φοβούνται τή βροντή.

* *

Λίγους μήνες πριν από τή θανή του είχα τήν εύκαιρία νά πάω και νά τόν ιδώ σπίτι του. Ο Βλαχογιάννης με δέχτηκε άνακαθισμένος στο κρεβάτι του. Πλάγι του είχε τοποθετήσει τραπέζι φορτωμένο από βιβλία, χαρτιά σκόρπια και χειρόγραφα. Όλημερίς σκυμένος εκεί, βασανισμένος από τήν άρώστια που του λιγότερε τήν άναπνοή, πάλευε νά σιγουρίσει, νά συμπληρώσει, νά τελειώσει τις μελέτες, τις μονογραφίες και τά δοκίμιά του. Και τί δέν προσπαθούσε! Πόσα θέματα πολυποίκιλα, πρωτόφαντα και περίεργα, όλα γύρω στις ιστορικές του έρευνες! Τó κυνήγι στη Θεσσαλία τόν καιρό της Τουρκοκρατίας. Ένα ταξίδι του Σουλτάνου στη Λάρισα. Παλιοί ζωγράφοι, άγιογράφοι στα μεταβυζαντινά χρόνια. Συμπληρώματα στα κλέφτικα τραγούδια. Καινούρια στοιχεία για τó παραμύθι και τή λαϊκή παράδοση. Και πέρ' άπ' αυτά και τόσα άλλα, ή πλατεία του έργασία για τή ζωή, τήν πολιτεία και τά πολεμικά κατορθώματα του Καραϊσκάκη, που μόνο τά σημειώματα και τά σχεδιάσματα της μελέτης αυτής άποτελούσαν ένα χαρτένιο βουνό. Μέσα σ' όλα αυτά ή μνήμη του καθαρής, στερεής, ζυγισμένης, άστραφτερής, και ή κρίση του για άνθρώπους παλιούς και νέους, για γεγονότα περασμένα και για ένέργειες σύγχρονες, δινόταν πότε με δικαιοσύνη, πότε με ειρωνία, πότε με πάθος και μονομέρεια, μά ποτέ με έπεικεια.

Άγρίεψε όταν τόλμησα νά του συστήσω νά μη σπαταλά, με τήν πένα όλοένα στο χέρι, τή λίγη δύναμη που του μένει, και βρήκε άφορμή νά κατηγορήσει δεινά τή σημερινή γενεά των λογοτεχνών σαν άδιάβαστη, άκατάστατη, ασύδοτη, άσυνείδητη και τεμπέλικη. Κι' ύστερα ήρθε ή σειρά της πολιτείας που με τήν άδιαφορία και σκληρότητα της άφίνει τους παλαβούς εκείνους που δουλεύουν τά νεοελληνικά γράμματα, για νά κρατήσουν ψηλά τó γόητρο και τήν παλιά παράδοση, τους άφίνει νά κακοζούν και κακοπαθαίνουν από στέρηση. Με τέτοια μαχητικότητα ó Βλαχογιάννης άντίκρυζε σε όλη του τή ζωή των άλλων τά φερσίματα και τις γνώμες. Κάποτε ένας διευθυντής πε-

ριοδικού — ὁ Κίμωνας Μιχαηλίδης στὰ «Παναθήναια» — τοῦ ἄλλαξε στὸ κείμενό του μιὰ μόνο λέξη κ' ἔγινε θερίο ὁ Βλαχογιάννης καὶ πῆρε ὅλη τὴ δοσμένη ἐκεῖ ἐργασία του καὶ τὴ μετακόμισε στὸν ἀντίζηλο «Νουμά», νομίζοντας πὼς μὲ τὸ ἀποτράβηγμά του στιγμάτιζε τὴν ἄσεβη αὐτὴ ἐνέργεια τῆς ἀλλαγῆς.

Ἄλλοτε πάλι βγῆκε κατήγορος δεινός τῆς Ἀκαδημίας, (Ἐφημερίδα «Καθημερινή» 10 Αὐγούστου 1935) γιὰ τὴν ἀδράνεια ποὺ τὴ χαρακτήριζε, γιὰ τὸν τρόπο ποὺ μοίραζε τὰ βραβεῖα τῆς — ἀφοῦ ἀπαιτοῦσε, αὐτὸς ποὺ διεκδικεῖ τὸ βραβεῖο νὰ ὑποβάλλει ὁ ἴδιος τὰ βιβλία του, πράγμα ἀντίθετο πρὸς τὴν ἀξιοπρέπεια — γιὰ τὴ μέθοδο ποὺ ἀκολουθοῦσε στὴ σύνταξη τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ καὶ στὴ μετάφραση τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἐτοιμάζοταν ἡ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ, καὶ γενικὰ γιὰ τὴ συντηρητικὴ γλωσσικὴ τῆς διάθεση. Τὸ συμπέρασμά του εἶταν πὼς ἀφοῦ ἐπιστήμη δὲν ὑπάρχει στὴν Ἑλλάδα, δὲν μπορεῖ νὰ προκόψει Ἀκαδημία ἐπιστημονικὴ, καὶ πὼς τὰ γράμματα εἶναι λεύτερο πουλί καὶ δὲ χρειάζεται ἀκαδημίες γιὰ νὰ πετάξει καὶ νὰ ζήσει. Μὰ ἓνα μέρος ἀπὸ τὶς γνώμες του αὐτὲς εἶχε ἀναθεωρήσει τὸν τελευταῖο καιρὸ, διατηρώντας τὴν ἐλπίδα, πὼς μὲ τὸ χωρισμὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἐργασίας στὸ λογοτεχνικὸ τῆς εἶδος, ἀρκετὲς ἀλλαγές μπορούσαν νὰ σημειωθοῦν καὶ πολλὴ σκολαστικότητα νὰ λείψει.

**

Ὁ Βλαχογιάννης ἀνήκει στὴ γενεὰ ἐκείνη ποὺ ἀναμόρφωσε τὴ λογοτεχνία μας παλεύοντας ἀνάμεσα στὴ μακρόχρονη σκολαστικὴ συνήθεια καὶ στὴν πρόληψη, γιὰ νὰ καθαρῖσει τὰ πνεύματα καὶ τὴ γλωσσικὴ συνείδηση τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ὀδηγήσει τὴν τέχνη τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου ἀπὸ τὶς μικρόχαρες περιοχὲς τῆς, σὲ πλατύτερους δρόμους καὶ φωτεινότερους ὀρίζοντες. Ἔσκυψε μέσα στὴ λαϊκὴ ψυχὴ κι' ἀνακάλυψε στὰ βάθη τῆς καὶ ἀνάστυρε τοὺς πολύτιμους μνημειακοὺς τῆς θησαυροῦς. Πρέπει νὰ λογαριάζεται κι αὐτὸς ἓνας ἀπὸ τοὺς πατέρες, ἀπὸ τοὺς οἰκοδόμους ἐκείνους ποὺ παράπλευρα στὸν Ψυχάρη, μὲ κόπο καὶ μὲ ἀγῶνα στερέωσαν ὅλοι μαζί τὴ νέα μας παράδοση καὶ τῆς ἔδωσαν τὰ φτερά γιὰ παραπέρα.

Τί κι ἂν σημειώθηκαν κάποτε ἀδυναμίες καὶ παραπατήματα καὶ ἀντιγνώμιες σὲ ζητήματα καὶ προβλήματα ἰδεολογικά; Τοῦτο δὲν μπορεῖ νὰ λιγοστέψει τὴ σπουδαιότητα τῆς μεγάλης προσπάθειας, προσπάθειας γιὰ τὴν πνευματικὴ προκοπὴ ἑνὸς ἔθνους ποὺ ἡ ὄντοτητα καὶ ἡ ἱστορία του ἴσα ἴσα στηρίζονται ἀπάνου στὴν ἀκατάλυτη πίστη καὶ στὴν ἀξία ποὺ ἔχουν γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὰ Γράμματα καὶ μαζί τὸ ἐλεύτερο καὶ δημιουργικὸ πνεῦμα ποὺ τὰ ἐμπνέει καὶ τὰ φωτίζει. Καὶ τέτοιο εἶταν τὸ πνεῦμα τοῦ Βλαχογιάννη.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

